

УДК 37.015.31

Н.І.Остапенко

Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя

ДО ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

У статті аналізуються концептуальні підходи до визначення поняття «творчий потенціал особистості» (як соціально-психологічна модель). Розкривається психологічний зміст та структура творчого потенціалу, його співвідношення з поняттями „творча активність особистості”, простежується динаміка розвитку творчого потенціалу людини.

Ключові слова: *потенційність, творчий потенціал особистості, творча активність особистості, здібності особистості, психологічні особливості людини.*

Лім 8.

Вступ.

Однією з **актуальних** проблем сучасної освіти є проблема творчості, проблема людини як творця. Відомо, що джерелом розвитку особистості є її творчий потенціал. З'ясуванню сутності творчого потенціалу, творчих здібностей та їх структури присвячено багато праць відомих учених (Б.Ананьєва, В. Асєєва, Д. Богоявленської, А. Брушлинського, Є. Варламова, Є. Колеснікова, А. Матюшкіна, М. Муканова, В. Моляко, Л. Орбан-Лембрика, Я. Пономарьова, О. Попеля, С. Рубінштейна, С. Степанова, Р. Ткача, Д. Узнадзе, Є. Яковлевої та ін.). Розкриваючи поняття «творчий потенціал особистості», вони розглядають його на рівні вивчення потенційних і актуальних характеристик людини. Провідною ідеєю праць є те, що творчий потенціал трактується як категорія творчої активності особистості. Розвиток та динаміка творчої активності – це діалектичний процес переходу потенційного та інтелектуального в актуальне функціонування творчої активності, своєрідного плану продуктивної діяльності, її програми на основі минулого досвіду та моделювання перспектив.

Метою та завданням нашої статті стало визначення сутності поняття «творчий потенціал особистості» (як соціально-психологічної моделі); проведення теоретичного аналізу основних концептуальних підходів щодо означеного поняття; розкриття його психологічного змісту та структури; виявлення характеру співвідношення понять «творчий потенціал особистості» – «творча активність особистості».

Потенційність (від лат. *potentia* – здібність, сила, міць, дієвість) – притаманна життєвій субстанції тенденція, яка за сприятливих умов досягає своєї мети, і, відповідно, потенція – можливість, внутрішньо присутня сила, здатність до дії [8, с. 357].

У сучасних умовах поняття «потенціал» нерідко використовується як сукупність засобів, необхідних для чогось; як позначення можливостей і джерел, які є в наявності, і які можуть бути використаними для досягнення певної мети, вирішення завдання. Багато вчених трактують це поняття як життєву стратегію і життєву перспективу (А. Абульханова); як здатність творити світ для себе (М. Лоський, А. Лосєв, С. Рубінштейн); як прагнення, життєвий дух, напруга (А. Бондар); як внутрішній смисловий слух (Г. Батищев) [1].

Цілеспрямованих визначень творчого потенціалу у літературних джерелах дуже мало. Це свідчить про те, що дане поняття характеризується багатоаспектністю та складністю підходів щодо його вивчення. Найширшим є визначення творчого потенціалу як фонду, сукупності можливостей реалізації нових напрямів діяльності суб'єкта творчості. Стосовно окремого індивіда *творчий потенціал* визначають як інтегруючу якість особистості, що характеризує міру її можливостей ставити і вирішувати нові завдання у сфері її діяльності, яка має суспільне значення [5, с. 6].

Як динамічна структура особистості творчий потенціал, містить у собі комплекс творчих задатків, які виявляються та розвиваються у творчій діяльності, а також комплекс психічних новоутворень особистості. Його основою є фантазії та уявлення, асоціативні зв'язки, інтуїція, багатство емоцій та емпатійних почуттів, що розкриваються у процесі творчої діяльності людини.

С. Степанов розглядає творчий потенціал як психоенергетичну напругу, що виникає між прагненнями, можливостями та реальним життям людини. Він реалізується у рефлексивно-творчому зусиллі, тобто в зусиллі, спрямованому на досягнення раніше недосяжного, на реалізацію того, що було нереалізоване, на устремління за межі самого себе. За допомогою творчого зусилля людина може здобути у своєму житті те, що їй не було дано від природи або в

процесі виховання та освіти. Воно і визначає унікальність і життєву стратегію особистості [2, с. 153].

Для розуміння самої постановки питання про творчий потенціал особистості виокремлюють низку факторів:

- задатки (як вроджена якість),
- соціальне середовище (зовнішні умови впливу)
- особистісна активність (життєва позиція особистості).

Саме останній фактор визначає особистість як унікальну цілісну систему, яка виступає "відкритою можливістю" самоактуалізації, володіє потенціалом безперервного саморозвитку та самореалізації.

Як і творча активність, творчий потенціал має тенденцію до самовираження та здобуття досягнень відповідно до їх можливостей. Мотивацією ж творчої особистості є пошук та ризик, що базуються на досягненні та перевірці своїх творчих можливостей. Виходячи з основних принципів психології особистості школи С. Рубінштейна про безмежність можливостей розвитку творчого потенціалу, слід розуміти, що особистість тільки власним вибором може реалізувати або не реалізувати свою творчу унікальність (нарощувати чи зупиняти розвиток творчого потенціалу).

Людина власними зусиллями може збільшити свої ресурси та можливості (як психологічні, так і матеріальні), якщо ці зусилля перевищують за величиною її наявні ресурси (прагнення і цінності особи вищі, ніж її актуальні ресурси), а отже збільшуються горизонти власного саморозвитку. Тут говоримо, що людина, виявляючи творчий потенціал, одночасно його і нарощує. Творчий потенціал, реалізуючись у творчих зусиллях, пов'язує можливості людини і її реальне життя в єдиний процес життєтворчості, в якому народжується нові можливості та їх реалізація.

Розкриття творчого потенціалу, творча самореалізація у професійній діяльності є важливими показниками розвитку професіоналізму людини.

На сьогодні психологічна практика має безліч методів розвитку креативності. Вони пов'язані: з підвищенням рефлексивної культури, із стимулюванням особливого психічного стану творчої активності – натхненням, із застосуванням методів активізації пошуку ідей, із пошуком внутрішніх спонукальних причин активізації творчої активності.

Серед методів дослідження творчого потенціалу особистості, її соціально-психологічної оцінки привертають увагу методи складання портретів особистостей спеціалістів. За їх допомогою оцінюють вираження (розвиток) творчих якостей особистості (професійна сфера). Вихідними мають бути параметри, що відображають особистість в цілісності, а саме три основні блоки, які характеризують зміст її основних сторін:

- спрямованість особистості (система стосунків з навколишньою дійсністю, що виражаються через мотиви поведінки, потреби, почуття, інтереси особистості);
- можливості особистості (психологічні передумови успішності її професійної діяльності, виразником яких виступають здібності);
- психологічні особливості поведінки (стиль), що визначають темперамент і характер.

Спрямованість, як система ставлення особистості до дійсності, включає в себе: стосунки з іншими людьми як членами колективу; ставлення до праці та її результатів; ставлення до самого себе. Виходячи з цього, виокремлюють спрямованість на взаємодію, ділову спрямованість на завдання та особистісну спрямованість [3, с. 20]. Сюди можна включити такі *параметри* :

- якості, що характеризують загальний стиль поведінки й діяльності (самостійність, енергійність, активність, авторитетність);
- якості, що виражають ставлення до роботи (творче ставлення до праці, працелюбність);
- якості, що характеризують ставлення до інших (чесність, вихованість, об'єктивність);
- якості, що характеризують ставлення до самого себе (скромність, впевненість, самовдосконалення);
- знання (спеціальні знання в галузі професійної діяльності, загальний кругозір, загальна культура, інформованість про завдання організації та її плани);
- професійні вміння (вміння розв'язувати завдання, працювати з літературою, генерувати ідеї, планувати роботу);

- адміністративно-організаторські вміння (вміння створювати робочу атмосферу, керувати людьми, захищати ідеї, переконувати, працювати з колективом, брати на себе відповідальність);

- комбінаторно-прогностичний тип мислення (варіативність, темп, гнучкість, інтуїтивність, логічність).

При складанні портретів особистостей спеціалістів слід враховувати такі соціально-психологічні параметри, як конструктивні здібності (особисті якості, що забезпечують успіх у перетворенні навколишньої дійсності, в розвитку особистості і суспільства), до яких відносять:

- оперативно-виконавські (забезпечують точні та швидкі дії щодо практичної реалізації задумів) і гностичні (пізнавальні);

- інтерсоціальні (успішна взаємодія з людьми, налагодження контактів, спільних дій), до яких відносять організаторські та комунікативні вміння.

Обидві групи здібностей взаємно переплітаються тому їх поділ досить умовний. Показниками рівня їх розвитку є :

- позитивні результати діяльності;
- оригінальність виконання різних видів робіт;
- ступінь подолання несприятливих умов діяльності та зустрічних труднощів;
- швидкість оволодіння новими знаннями й навичками.

За даними соціально-психологічними параметрами визначаються і показники творчої активності особистості.

Під час продуктивної діяльності творчий потенціал реалізується та нагромаджується у творчій активності особистості. Відтак, ці два феномена виступають разом, доповнюючи один одного. На основі творчого потенціалу, творча активність визначається мірою залучення особистості до перетворювально-творчої діяльності. Вона є умовою вияву та розвитку творчого потенціалу особистості та механізмом реалізації її творчих здібностей. Творча активність виявляється у трьох категоріях:

- в особистості як творчому потенціалі у вигляді інтеріоризації (процес перетворення зовнішніх реальних дій на ідеальні внутрішні дії.);

- у соціумі як творчому процесі діяльності у вигляді екстеріоризації з метою створення і поширення творчого досвіду

- в особистісній інтеріоризації як творчому особистісному новоутворенні, набуваючи на основі здобутого творчого та інтелектуального досвіду нової форми особистісного саморозвитку [7, с. 10 – 11].

Розвиток та реалізація творчого потенціалу в інноваційній діяльності незмінно пов'язана із інтелектуальною активністю суб'єкта, продуктивністю підсвідомих процесів. Від багатого творчого потенціалу як підсвідомого процесу залежить рівень творчої самореалізації і саморозвитку особистості. Виходячи з цього, головним джерелом розвитку людини є творчий потенціал, який реалізується у творчому зусиллі, а провідним мотивом є прагнення до самореалізації. Творчий потенціал не можна набути у процесі освіти, як знання, вміння та навички, він не є вродженим. Від вроджених здібностей психофізіології людини творчий потенціал залежить тільки певною мірою, але його актуальний стан залежить від цінностей самої людини, від її внутрішніх зусиль задля культу в собі творчої потенції. В результаті своїх творчих зусиль людина може навіть підпорядкувати своїй волі, цілям і планам власну психофізіологічну організацію, свій темперамент.

Привертає увагу думка Л. Орбан-Лембрика, який вказує на те, що потенціал розвитку закладено в самій людині, у її потребах та здібностях, особливо спрямованих на саморозвиток. Серед умов, що стимулюють розвиток творчих здібностей особистості, вчений розглядає такі:

а) ситуації незавершеності або відкритості (на відміну від регламентованих, суворо контрольованих);

б) спонукання до постановки питань;

в) стимулювання відповідальності й незалежності;

г) акцент на самостійних розробках, спостереженнях, почуттях, узагальненнях тощо.

Велика роль у розвитку особистості належить соціальній групі, в якій вона долучається до спільного розв'язання творчих завдань [6, с. 165].

Отже, можна зробити висновок, що творчий потенціал – це, по-перше, передумова для творчого процесу, по-друге – його результат. І якщо особистість реалізує у своєму житті більше

ресурсів, ніж у неї є на конкретний проміжок життя, якщо вона ставить перед собою далекі цілі і спрямовує творчі зусилля на втілення власних бажань, то це підвищує її творчий потенціал. Таку життєву позицію можна назвати життєтворчістю. Якщо ж людина пасивна, інфантивна, не розвиває свої вроджені задатки, не виявляє активності в пошуках застосування власних можливостей і уподобань, то відбувається процес її збіднення. Людина поступово стає соціокультурним споживачем, проявляючи творче безсилля.

1. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя / Н. В. Кичук. – К.:Либідь, 1991. – 96с.).
2. Степанов С. Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С. Ю. Степанов. – М.: Наука, 2000. – 174 с.
3. Обозов Н. Н., Щекин Г. В. Психология работы с людьми / Н. Н. Обозов, Г. В. Щекин. – К.: МАУП, 1994. -136 с.
4. Овсянецька Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма / Л. Овсянецька // Соціальна психологія – 2004. – № 2 (4). – С.140-145.
5. Овчинников В.Ф. Научно-технический прогресс и развитие творческого потенциала работника производства / В.Ф. Овчинников. – Л., 1974. – 279 с.
6. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : Навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Івано-Франківськ : "Плай", 2001. – 695 с.
7. Ткач Р. В. Психологічні особливості творчої активності особистості / Р. В. Ткач. – Запоріжжя : В-во ЗДІА, 1999. – 24 с.
8. Философский словарь. – М.: ИНФРА. – 1997. – 576 с.